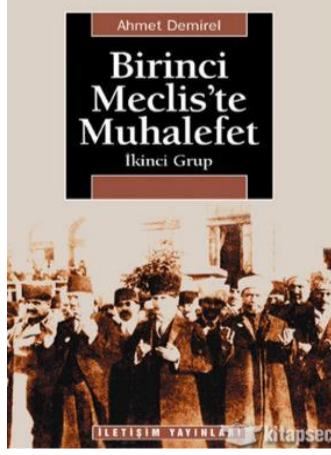

Geliş Tarihi: 02.12.2017
Kabul Tarihi: 04.12.2017

KİTAP TANITIMI

Ahmet DEMİREL, Birinci Meclis'te Muhalefet "İkinci Grup", İletişim Yayınları, İstanbul, 1994¹, s.638, ISBN: 975-470-371-X.

Ahmet DEMİREL, Opening Foundation In The First Council "Second Group", Communication Publications, İstanbul, 1994¹, p.638, ISBN: 975-470-371-X.

Semra KILIÇ

ÖZ

İktidardaki Birinci Grup ile muhalefetteki İkinci Grup arasındaki mücadelenin anlatıldığı bu çalışmada yazar; Türkiye’de Tek Partili Cumhuriyet’e giden yolda Birinci Meclis’teki iktidar ve muhalefetin nasıl ve ne için oluştuğunu ve birbirlerine karşı neyin mücadelesini verdiklerini araştırmıştır.

Anahtar Kelimeler; Anadolu-Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, İkinci Grup (Muhalefet), Hüseyin Avni (Ulaş).

ABSTRACT

The author describes this struggle between the ruling First Group and the opposing Second Group; On the way to the Single Party Republic in Turkey, they investigated how the

Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Doktora Öğrencisi:
semra.kilic@ogr.atauni.edu.tr

power and opposition in the First Assembly formed for how and for what they did and the struggle against each other.

Keywords; Anatolian-Rumeli Defense Law Society, Second Group (Opposition), Hüseyin Avni (Ulaş).

A- ÖNSÖZ VE GİRİŞE DAİR

Yakın tarih alanında yaptığı çalışmalarla tanınmış olan Ahmet Demirel¹ tarafından 1993'te doktora tezi olarak hazırlanıp araştırma eser olarak basılan “*Birinci Meclis'te Muhalefet 'İkinci Grup'*” adlı kitap Birinci Baskı olmakla birlikte toplamda altı yüz otuz sekiz sayfadır. İletişim Yayınları arasından çıkan bu eser sırasıyla; Önsöz, Giriş, on ana Bölüm, Sonuç, Kaynakça ve Dizin bölümlerinden oluşmaktadır. Her bölümde birçok alt başlık bulunmaktadır. Kitap sayfaları sarı saman kâğıda baskılıdır. Kitabın kenarında yazar ve kitabın ismi yer almaktadır. Ayrıca İletişim Yayınları'nın ismi yer almaktadır.

Bu kitap, Ahmet Demirel'in İngilizce olarak hazırlanan doktora tezinin yeniden gözden geçirilmiş Türkçe baskısıdır. Kitap karton kapaktan oluşup, üzerinde Meclis'in açılışı ile ilgili resim bulunmaktadır. Kitap, 1994 yılında İstanbul'da İletişim Yayınları tarafından Birinci Baskı olarak basılmıştır. Kitabın arka kapağında ise yazar kitabın özetine yer vermiştir.

Önsöz Bölümü'nde yazar kitabın ana konusu ve bölümler hakkında kısa bilgiler vermiştir. Yazar bu Bölüm'de konuyla ilgili önceden yapılmış kapsamlı bir çalışmanın yapılmadığını belirterek “*ihmal edildiği*” düşüncesiyle bir eleştiride de bulunmuştur. Son kısmında çalışmasında kendisine yardımcı olan kişilere de teşekkür etmiştir. Kitapta genellikle “*miş*”li geçmiş zaman kullanılmıştır. Cümle yapılarının Türk dil bilgisi kurallarına uygun olduğu ve kitabın sade, akıcı ve anlaşılır bir dille yazılmıştır. Kitaptaki dipnotların bilimsel kurallara uyularak verildiği dikkati çekmektedir. Konu içeriği ile başlığın birbiriyle uyumlu olduğu anlaşılmaktadır.

Yazar, kaynakça kullanımında temel başvuru kaynaklarını esas almıştır. Düstur ve Zabıt Cerideleri bu kaynaklar arasındadır. Bunların yanı sıra yazar, dönemin gazetelerinden yararlanırken, seçilmiş gazete yazılarına da yer vermiştir.

¹Ahmet Demirel; 1 Eylül 1957'de Trabzon'da doğdu. Orta öğrenimini 1976'da Darüşşafaka Lisesi'nde tamamladıktan sonra, 1980'de Boğaziçi Üniversitesi İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi Bölümü'nü bitirdi. Aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yüksek lisans çalışmasını, ardından 1993 yılında doktorasını tamamladı. 1981'de Yurt Ansiklopedisi'nin “*sosyo-ekonomik yapı bölümü*” koordinatörü olarak çalışma yaşamına atılan Demirel, şimdiye kadar çeşitli basın yayın kuruluşları ile piyasa ve kamuoyu araştırmaları şirketlerinde çalıştı. Ayrıca THY'nin Skylife dergisinin editörlüğünü de yürüttü. 2003'te Doçent, 2012'de Profesör oldu. Marmara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden 2017'de emekli olan yazar, Türkiye'nin yakın siyasi tarihiyle ilgili yaptığı çalışmalarla tanınmaktadır. Bkz: Ahmet Demirel, **Birinci Meclis'te Muhalefet “İkinci Grup”**, İletişim Yayınları, İstanbul 1994.

Ahmet Demirel'in diğer eserleri

İlk Meclis'in Vekilleri: Milli Mücadele Döneminde Seçimler (2010)

Tek Parti Yükselişi (2012)

Tek Partinin İktidarı: Türkiye'de Seçimler ve Siyaset (2013)

Nihat Erim, Günlükler (1925-1979), (2005)

Birinci Meclis'te Mustafa Kemal'in Muhalifleri (2013)

Cumhuriyet Tarihinin Bilinmeyen Gerçekleri (2014)

İsmet İnönü, Defterler (1919-1973), (2017)

Ali Şükrü Bey'in Tan Gazetesi (2017)

İkinci Grup'un Kurucularından Selahattin Köseoğlu'nun Milli Mücadele Hatıraları (2017)

Kitabın sonunda Dizin kısmı yer almaktadır. Yazar bu kısımda sadece alfabetik sıraya göre metinde geçen isimlere yer vermektedir.

Yazar Giriş Kısmı'nda; Türk tarih yazımında Birinci ve İkinci Grupların önemini vurgulamaktadır. Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne geçişin zeminini hazırlayan Birinci Meclis (1920-1923), bir yandan işgalci güçlere karşı Milli Mücadele hareketini yöneterek başarıya ulaştırmış, bir yandan da çeşitli yasal düzenlemelerle Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerini atmıştır.

Milli Kuvvetler önce yerel, ardından bölgesel direniş örgütleri, Sivas Kongresi'nden sonra da Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti bünyesinde toplanmıştır. Meclis açıldıktan sonra Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Genel Kurulu'nun yetkileri Meclis Genel Kurulu'na geçmiş, tüm mebuslar Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyesi sayılmıştır. Bununla birlikte, her görüşün temsilcisinin yer aldığı TBMM'de zamanla çeşitli görüş ayrılıkları belirmiş ve benzer görüşleri paylaşan mebuslar, zamanla çeşitli ad ve unvanlar altında grup, zümre, parti biçiminde örgütlenmiştir. Türkiye'nin siyasal tarihine damgasını vuracak önemli bir icraatı olmayan bu ilk küçük gruplar, 1921 İlbaharına kadar tarih sahnesinden silinmiştir. Buna karşılık, 1921 Mayıs'ında Meclis'te Mustafa Kemal Paşa'nın önderliği altında Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu adıyla bir iktidar grubunun kurulması, Meclis içindeki mücadelenin boyutlarını değiştirmiştir. Kasıtlı olarak grup dışında bırakılanlarla, gruba katılmak istemeyen mebuslar, bazı uygulamalar karşısında uzun süre bu iktidar grubuna karşı örgütsüz olarak mücadele etmiş ve nihayet 1922 Temmuz'unda İkinci Müdafaa-i Hukuk Grubu adıyla örgütlenmiştir.

B- BÖLÜMLERİN İNCELENMESİ

Yazar, Birinci Bölümde; "*Büyük Millet Meclisi'ne Giden Yol*" başlığı ile 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi'nden Meclis'in açılışına kadar ki süreci anlatmaktadır. Mondros Mütarekesi ile başlayan işgallere karşı filizlenen "*direniş hareketleri*" ve örgütlenme çabalarına İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali ivme kazandırmıştır. Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin kurulması ve ardından Kongreler dönemi de bu sürecin aşamalarını oluşturmuştur.

İkinci Bölümde; yazar, “İstatistiklerle Birinci Büyük Millet Meclisi” başlığında; Meclis üyelerinin niteliği, sayısı, Meclis’in kaç üyeden ve kimlerden oluştuğunu istatistikleriyle beraber vermiştir. Meclis Genel Kâtibi Veysel (Genya) Bey’in² hazırladığı “Birinci TBMM İsim Defteri”nde dönem sonunda 337 mebusun üyelik sıfatının sürmekte olduğu, dönem boyunca 71 mebusun ya istifa ettiği ya da istifa etmiş sayıldığı, 24 mebusun vefat ettiği, 3 mebusun mebusluktan düşürüldüğü, 1 mebusun mebusluğunun reddedildiği, 1 mebusun da mebusluğunun onaylanmadığı, dolayısıyla toplam sayının 437 olduğu belirtilmektedir.

“Büyük Millet Meclisi Rejiminin Temelleri” başlığı ile yazar Üçüncü Bölümde; Meclis’in kurduğu rejimin temelleri üzerinde durmuştur. Büyük Millet Meclisi’nin kabul ettiği en önemli kanunlardan biri; Hıyanet-i Vataniye Kanunu’nun çıkarılması idi. Yazar, Büyük Millet Meclisi’nin 25-29 Nisan 1920 tarihleri arasındaki görüşmelerden sonra kabul ettiği 2 Sayılı Hıyanet-i Vataniye Kanunu ile Meclis’in, amacının ve bu amaca ulaşmada yetkili meşru organ olduğunun görüldüğünü vurgulamaktadır. Yazar, ayrıca devlet yapısını belirleme ve Meclis Hükümeti Sisteminin yasal çerçevesini kurma yolunda atılan en büyük adımın 20 Ocak 1921’de Meclis’in 85 Sayılı Kanunu olarak kabul edilen Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile atıldığını belirtmektedir.

Kitabın Dördüncü Bölümü “Meclis’te Bölünme: Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu’nun Kuruluşu” diye adlandırılmıştır. Mustafa Kemal Paşa, Milli Mücadele hareketinin başladığı tarihten 1921 Anayasası’nın kabul edildiği tarihe kadar geçen dönemde, önce başkanlığını yaptığı Erzurum ve Sivas Kongreleriyle Milli Mücadele hareketini Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti bünyesi altında merkezileştirmiş ve İttihat ve Terakki adına iktidar mücadelesi girişimlerini engellemiştir. Ayrıca direniş karşıtı bir tutum izleyen İstanbul’a karşı izlediği başarılı politikayla Milli Mücadele hareketinin tartışmasız lideri konumuna yükselmiş, Büyük Millet Meclisi’nin açılışıyla bu hareketi fiililikten kurtararak, Meclis’te art arda yapılan yasal düzenlemelerle, harekete meşru bir temel kazandırmıştır³.

² **Veysel (Genya) Bey**; 16.08.1923-29.08.1950 yılları arasında TBMM Genel Kâtibi olarak görev yapmıştır. Bkz: https://www.tbmm.gov.tr/genser/genel_sekreterler.htm (Erişim Tarihi 5 Kasım 2017)

³ Anadolu-Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu Genel Kurulu’nun 10 Mayıs 1921’de yaptığı toplantıda kabul edilen içtüzüğün 2. Maddesi uyarınca 11 ve 15 Mayıs tarihli toplantılarda bir başkan ve iki başkan vekili ile 12 üyeden oluşan yönetim kurulu seçimleri tamamlanmıştır. Ankara Mebusu Mustafa Kemal Paşa Grup Reisliği’ne getirilirken, Edirne Mebusu Mehmet Şerif (Aykut) ve Sinop Mebusu Şevket (Peker) Beyler Grup Reis vekili olmuştur. Yönetim kurulunun diğer 12 üyesi şu mebuslardan oluşmaktaydı: Emin (Gevelioğlu) Bey (Canik), Mahmut Esat (Bozkurt) Bey (İzmir), Mustafa Necati (Uğural) Bey (Saruhan), Kılıç Ali Bey (Gaziantep), Mehmet Vehbi (Bolak) Bey (Karesi), Zekai (Apaydın) Bey (Adana), Avni (Zaimler) Bey (Saruhan), Muhittin Baha (Pars) Bey (Bursa), Ahmet Mazhar (Akifoğlu) Bey (İstanbul), Osman Nuri (Özpay) Bey (Bursa), Rifat (Çalıka) Bey (Kayseri) ve Nebizade Hamdi (Ülkümen) Bey (Trabzon) Bkz: A. Demirel, **Birinci Meclis’te Muhalefet “İkinci Grup”**, s.220

“İktidarla Örgütsüz Muhalefet Arasındaki Temel Çatışma Konuları” başlığı kitabın Beşinci Bölümü’nü oluşturmaktadır. Bu bölümde yazar, iktidar grubu ile muhalifler arasındaki çatışmayı ele alarak, iktidar ile muhalif mebuslar arasındaki temel çatışma konularının en önemlileri olarak; Heyet-i Vekile’nin görev ve sorumlulukları, Meclis’e ait yetkilerin kullanılış biçimi, Başkumandanlık Kanunu, vekil seçimlerinde aday gösterme yönteminin uygulanışı, Meclis Başkanlık Divanı’nın tarafsızlığı, İstiklal Mahkemeleri ile temel hak ve özgürlükler konusunu vurgulamaktadır.

Ahmet Demirel’in “İkinci Müdafaa-i Hukuk Grubu’nun Kuruluşu ve Temel Görüşleri” başlığı ile anlatmış olduğu Altıncı Bölüm’de; İkinci Grup’un kuruluş nedenleri ve niteliği üzerine değerlendirmeler yapmıştır.

Yazarın kitabında ifade ettiği üzere, Mustafa Kemal Paşa’nın şahsında gerçekleşen yetki toplulaşması ve Meclis üstünlüğü ilkesine aykırı çeşitli uygulamalara karşı beliren muhalefet hareketi, Birinci Grup’un kuruluşundan 14 ay sonra, 1922 Temmuz’unda İkinci Müdafaa-i Hukuk Grubu adıyla örgütlü bir yapı içerisine girmiştir. Grup’un lideri Hüseyin Avni (Ulaş) Bey⁴, 30 Nisan 1923’te Tevhid-i Efkâr gazetesine verdiği bir demeçte, grubun kurucularının kendisiyle birlikte Canik Mebusu Emin (Gevelioğlu), Erzurum Mebusu Süleyman Necati (Güneri), Kastamonu Mebusu Mehmet Besim (Fazlıoğlu), Kayseri Mebusu Rıfat (Çalika), Sivas Mebusu Vasıf (Karakol) ve Mersin Mebusu Selahattin (Köseoğlu) beyler olduğunu açıklamıştır.

İkinci Grup’un kurucularından Mersin Mebusu Selahattin (Köseoğlu) Bey⁵, 1946 yılında Mesuliyet dergisine yazdığı “Birinci Büyük Millet Meclisi’nde İkinci Grup” başlıklı makalesinde; İkinci Grup’un kuruluş nedenini ve amaçlarını tamamen Birinci Meclis içindeki uygulamalar çerçevesi içinde açıklamaktadır. Selahattin Bey, İkinci Grup’un “otokrat şef usulü bir idareye” karşı çıktığını, esas ilkelerinden birinin ve başlıcasının “şahsi hâkimiyetler yerine kanuni hâkimiyetler ikamesi” olduğunu belirtmektedir. Selahattin Bey, Grup’un Başkumandanlık Kanunu ve vekil seçimlerinde aday gösterme yöntemi olmak üzere Meclis’te bu ilkelere aykırı bulduğu uygulamalara karşı çıktığını da anlatmaktadır⁶.

⁴ **Hüseyin Avni (Ulaş) Bey**; (1887-1948) Son Osmanlı Mebusan Meclisi’nde Erzurum Mebusu olarak görev yapmış, Meclis-i Mebusan’ın dağılmasından sonra Ankara’ya gelerek I. TBMM’ye Erzurum Mebusu sıfatıyla dâhil olmuştur. Cumhuriyet tarihinde İkinci Grup olarak bilinen muhalefet grubunun kurucularından ve sözcülerindedir. (Ayrıntılı bilgi için Bkz: Ahmet Afşar, **Hüseyin Avni (Ulaş) Bey (1887-1948) : Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (YLT), Ankara 2013, s.3.)

⁵ **Hüseyin Selahattin (Köseoğlu) Bey**; (1880-1949) Asker ve siyaset adamı. III. Kolordu Komutanı iken Sivas Kongresi’ne katıldı. I. Dönem BMM’ye Mersin Milletvekili görevinde bulunmuştur. İkinci Grup’ta yer almıştır. (Ayrıntılı bilgi için Bkz: İsmail Akbal, **1919-1923 Yılları Arasında Muhafif Kimliğiyle Trabzon**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2004, s.427.)

⁶ Selahattin Köseoğlu, “Birinci Büyük Millet Meclisi’nde İkinci Grup”, **Mesuliyet**, S.1/2, (Temmuz 1946), s.10-12.

Kitabın “*Gruplar Arasındaki Mücadele: Temel Sorunlarla İlgili Gelişmeler*” diye başlıklandırılan Yedinci Bölümü’nde; iki örgütlü gücün yani I. ve II. Grupların mücadelesi değerlendirilmiş ve temel çatışma gruplarının çözülme biçimi üzerinde durulmuştur. Yazar, İkinci Grup’un kurulmasından sonra muhaliflerin, Meclis’te öteden beri karşı çıktıkları uygulamaları kendi görüşleri doğrultusunda çözmek amacıyla çeşitli girişimlerde bulunduğunu; çalışma tarzı olarak, Meclis’te görüşülecek konuları önceden aralarında toplanarak değerlendirme ve alınan kararı Meclis’te toplu olarak savunma yöntemini benimsediklerini vurgulamaktadır.

“*Birinci Meclis’in Son Dönemi ve Seçim Kararının Alınması*” adlı başlığı ile yazar Sekizinci Bölüm’de; Birinci Meclis’ten İkinci Meclis’e geçiş süreci içinde Meclis’in son faaliyetleri üzerinde durmuştur. Yazarın bu bölümde ele aldığı başlıca konular; Saltanatın kaldırılması, Halk Fırkası adıyla bir fırka kurma kararı ve bu fırkanın dayandığı esaslar, basında yer alan kimi yazılara tepkiler, İkinci Grup’tan Ali Şükrü Bey’in öldürülmesi, seçim kararının alınması, Seçim Kanunu ve Hıyanet-i Vatanîye Kanunu’nda yapılan değişikliklerdir.

Dokuzuncu Bölüm’de; “*Basının Gruplar Karşısındaki Tutumu*” başlığı ile basının grupları değerlendirme biçimi üzerinde durulmaktadır. Basın, uzun süre Meclis’teki gruplaşmalar karşısında kayıtsız kalmıştır. İkinci Grup’un yayın organı olan Tan gazetesinin yayın hayatına başlamasına kadar süren bu suskunluk, 26 Ocak 1923’te Falih Rıfki Atay’ın “*Akşam*” gazetesine yazdığı “*Garip Alametler*” başlıklı makale ile bozulmuştur. Bu yazı, basında İkinci Grup’a ilişkin ilk değerlendirme yazısı olmuştur.

Falih Rıfki, yazısının sonunda değindiği irticaya karşı getirdiği öneriyi 28 Ocak 1923 tarihli “*Akşam*” gazetesinde “*Türk Ocaklarının ve Milliyetperver Gençliğin Nazar-ı Dikkatine: İnkılâbın Müdafaasına Ait Bir Teklif*” başlıklı yazısında açıklamıştır. Yazar, İtalyan faşizminin Bolşeviklere karşı sopalı mücadelesini, Türkiye’de irticaya karşı mücadelede örnek göstermekte, “*gençleri hakiki bir tesanüdle, makine gibi işleyen teşkilat içinde toplu ve hazır bulundurmak lazımdır*” demektedir.

Polemik, Falih Rıfki Bey’in 5 Şubat 1923’te “*Akşam*”a yazdığı “*Tan Gazetesi’ne Mektup*” başlıklı yazısıyla sürmüştür. “*Akşam*” ile “*Tan*” arasındaki bu polemikten sonra, basın gruplar karşısındaki suskunluğunu uzun süre sürdürmüştür. Seçim kararının alınması ve seçim mücadelesinin başlamasından sonra gruplar hakkında yazılan yazılar sıklaşmaya başlamıştır. Basın, bir yandan grupların seçimlerde ne gibi tavır alacakları konusu üzerinde dururken;

bununla eş zamanlı olarak gruplar arasındaki farkı ve İkinci Grup'un muhalefetinin nedenini anlamaya ve okurlarına anlatmaya çalışmıştır.

Son bölüme ise “1923 Seçmesi, İkinci Grup'un Tasfiyesi ve Sonrası” başlığı atılmış, bu bölümde İkinci Grup'un tasfiye edildiği 1923 Seçimleri ele alınmış ve bu tasfiyeden sonra, İkinci Meclis'ten başlanarak Türkiye Cumhuriyeti rejiminin gösterdiği açılım üzerinde durulmuştur.

Sonuç bölümünde kitabın kısa bir özeti ve değerlendirilmesi yapılmaktadır. Yazar İkinci Grup'un yaptığı çalışmaların Birinci Meclis'in günümüzde de anlaşılmasını kolaylaştırdığını ifade etmiştir. Ayrıca bu özellikteki bir Meclis'in bugün ve gelecekte hatırlanacağını da vurgulamaktadır.

Yakın dönem Türk siyasal hayatının anlatıldığı bu kitap, yazarın belgeleri kullanması ve kitabın sonunda eklediği dizin vs. malzemelerle meseleleri objektif şekilde ele alması, kitabın daha bilimsel olarak değerlendirileceği kanaatini oluşturmaktadır. Eser, bu yönüyle başarılı ve dikkat çekici bir çalışma olarak değerlendirilmektedir.